

LLUÍS PASTRE (1863-1927):
UN MESTRE D'ESCOLA GAVATX, LAIC I CATALANISTA
AL ROSSELLÓ*

LLUC BONET

Universitat Paul-Valéry de Montpellier, Estudis Occitans
Correspondència: *l.bonet@cegetel.net*

Resum:

Natural del Llenguadoc, Lluís (Louis) Pastre fou mestre laic de l'escola pública francesa al Rosselló. Vingut del republicanisme radical, passà al regionalisme i publicà disset opuscles i un centenar de contribucions, essencialment a la *Revue Catalane* de Perpinyà. El seu primer treball, un manual d'educació social a l'escola amb l'ajuda de les famílies (editat a París el 1901), i l'últim, una gramàtica catalana elemental en francès, que seguia les normes de l'Institut d'Estudis Catalans, amb prefaci de Josep Sebastià Pons (publicada a Perpinyà el 1925), són emblemàtics d'una obra de pedagog capdavanter i de filòleg català. També destacà pel seu mètode d'introducció del català a l'escola de la Tercera República francesa, mitjançant el francès gràcies a la metodologia directa i a la traducció, successivament. A més, Lluís Pastre fou un pioner del sindicalisme dels mestres d'escola, participà activament a la Renaixença catalana del Rosselló, com a secretari fundador de la *Société d'Études Catalanes* i mantingué relacions seguides amb els catalanistes progressistes de Barcelona.

Paraules clau:

Llengua catalana, pedagogia, història de la llengua, conflicte lingüístic, Tercera República francesa.

* Text de la conferència donada a la Mediateca de Perpinyà, el 26 de novembre de 2010, a petició de la Direcció de l'Acció cultural de la Vila.

En aquest article, les terres catalanes septentrionals, o sigui les que van ser separades de la Corona d'Espanya i incorporades al Reialme de França el 1659, seran designades, principalment, amb el vocable «Rosselló», tal com era habitual, quan hom es referia a temes de cultura catalana, a l'època en la qual vivia Lluís Pastre. Quan es tractava d'affers relacionats amb l'Estat, es feia servir *Département des Pyrénées-Orientales*, és a dir el nom de la demarcació creada el 1790, després de la Revolució Francesa, afegint una part de la Fenolleda a l'antic Comtat de Rosselló i part del de Cerdanya (les actuals comarques de Rosselló, Capcir, Alta Cerdanya, Conflent i Vallespir). També farem ús de «Catalunya del Nord».

Abstract. LLUÍS PASTRE (1863 - 1927): A GAVATX, LAYPERSON AND CATALANIST SCHOOL TEACHER IN ROUSSILLON

*Hailing from the Languedoc, Lluís (Louis) Pastre taught in a French state primary school in Roussillon. A radical republican, he embraced regionalism and published seventeen opuscles as well as about a hundred articles, most of which appeared in the Perpignan-based *Revue Catalane*. His first publication in Paris in 1901 was a school textbook about social education at school with the help of families, and his last book, published in Perpignan in 1925, was an elementary Catalan grammar written in French which adhered to the standards set out by the Institut d'Estudis Catalans, prefaced by Josep Sebastià Pons. These books reveal his position as an avant-garde educator and Catalan philologist. He is especially remembered as being the author of a method for introducing Catalan into the schools of the Third French Republic by French through a direct methodology followed by translation. At the same time, Lluís Pastre was a primary school teachers' trade union pioneer and also played an active role in the Roussillon Catalan Renaissance as the founding secretary of the Société d'Études Catalanes, along with his close collaboration with Barcelona's progressive Catalanists.*

Key words:

Catalan language, education, history of language, linguistic conflict, Third French Republic.

1. INTRODUCCIÓ

Tot i essent lapidària, la definició de Lluís Pastre consta de prou elements, contradictoris en aparença, per atreure l'atenció. Efectivament, considerant el seu període d'exercici¹ com a mestre públic al *Département des Pyrénées-Orientales*, en època de la Tercera República, jacobina i anticlerical, hi podríem veure dos antagonismes, d'un punt de vista ideològic, entre laic i catalanista i, també, d'un punt de vista pedagògic, entre catalanista i mestre d'escola francesa. Aquests suposats antagonismes seran el fil conductor de la nostra reflexió. El primer servirà per examinar la ideologia de Lluís Pastre i doncs qüestionar el tòpic del «regionalisme conservador», el segon per analitzar la seua pedagogia i posar

1. Des del 1888 fins al 1920.

en entredit el clixé del «català: llatí del pobre». Abans evocarem, de passada, una altra pretesa incongruència, desvinculada del context històric, però amb un enfocament identitari: com es podia ser occità i catalanista?

2. GAVATX I CATALANISTA

El suposat desajust entre l'origen *gavatx*, en el sentit exclusiu de llenguadocià, habitual al Rosselló, i el compromís catalanista de Lluís Pastre pot ser combatut fàcilment per l'exemple. Efectivament, tant abans com després d'ell, hi hagué al Rosselló altres catalanistes il·lustres d'ascendència occitana. Pensem en Justí Pepratx (1828-1901), «el pare de la Renaixença rossellonesa», nascut a Ceret (Vallespir) però de pares llenguadocians. També, cal recordar l'inevitable bisbe d'Elna-Perpinyà Juli de Carsalade del Pont (1847-1932), natural de la Gascunya. Vingut de Sant Pau de Fenollet, d'una comarca percebuda com a occitana pels catalans del nord, tenim en Pierre Vidal (1848-1929), el gran estudiós de la història i de la cultura dels antics comtats, conservador de la biblioteca de Perpinyà. Fins i tot Joan Amade (1878-1949), universitari catalanista, regionalista essencial de la primera meitat del segle xx, natural del Vallespir, també tenia arrels occitanes de la banda d'un pare gascó però ja catalanòfil.

Tornem a Lluís Pastre. La part de la seua obra relativa a la lingüística és quasi exclusivament dedicada a la llengua catalana, excepte un article del 1907, «Llengües germanes», en el qual subratllava la proximitat del català amb el llenguadocià, més que no amb el provençal. També, dedicà un llibre, publicat a Perpinyà el 1913, al parlar del seu vilatge nadiu: *Le sous-dialecte bas-languedocien de Clermont-l'Hérault. Notes historiques, philologiques, grammaticales, lexicographiques, folkloriques et bibliographiques*. Així mateix, ja al 1907, tenia clars tant els límits de la llengua catalana com els de l'occitana, amb una visió unitària de les llengües «bessones», des de Provença fins a València, compartida pels romanistes de l'època. N'és el testimoniatge el seu «Mapa de la nostra llengua» publicat el 1907 a Barcelona pel pedagog Joan Bardina (1877-1950), en: *Gramàtica pedagògica de la llengua catalana: Curs superior* (RAFANELL 2006: 368).

Tanmateix, Lluís Pastre, immigrant de primera generació als 25 anys, degué patir el rebuig envers els *gavatxos*, tan arrelat al Rosselló. En efecte, Juli Delpont (1866-1923), còmplice de Lluís Pastre als inicis de la *Revue Catalane* (1907-1921) de Perpinyà, ultrapassà, el 1920, la burleria folklòrica. Arran de la publicació per Lluís Pastre de *La langue catalane enseignée par la méthode des doubles textes*, Juli Delpont renovà, a la revista *Montanyes Regalades*, els atacs violents (VERDAGUER 2002) que ja havia proferits el 1917 en contra de Carles Grandó (1889-1975) i de Lluís Pastre, tots dos favorables a les normes ortogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans:

La future Maintenance adoptera-t-elle l'orthographe traditionnelle, ou l'orthographe embochisée de Louis Pastre... de M. Pastre qui est d'autant moins qualifié pour nous servir une nouvelle orthographe, qu'il est non pas catalan du Roussillon, mais un languedocien de Clermont-l'Hérault? (DELPONT 1920: 176)²

Tanta intolerància, temps havia que li devia fer venir un poc de migroler. Ho expressà, ja el 1908, en el poema «Anyorament», publicat, com alguns altres, a la *Revue Catalane*, amb el pseudònim «Algú»:

[...]
 Perqué no viure, aquí, felis
 Sota'l cel blau del bon país
 Qu'es la contrada catalana?
 Perqué, sota'l seu sol calent,
 Sempre tenir l'anyorament
 En aqueixa terra germana?
 [...]
 És per xó que vaig al poblet,
 Al meu rodal ahont, noyet,
 Pel primer cop he vist lo dia;
 Per xó que m'en hi vaig cada any
 Probar de cura'l mal estrany
 Qu'al meu país no tenia.

(PASTRE 1908: 71-72)

2. «La futura *Maintenença* [catalana del Felibritge] adoptarà l'ortografia tradicional, o l'ortografia a la manera dels enemics alemanys adoptada per Lluís Pastre... el senyor Pastre tan poc qualificat per servir-nos una nova ortografia ja que no és català del Rosselló, sinó un llenguadocià de Clarmont d'Erau?»

Per què, doncs, el 1888, Lluís Pastre vingué, des de Clarmont d'Erau (40 quilòmetres a l'oest de Montpeller), a treballar en terra catalana? No ho sabem amb certitud ja que no hem tingut accés als seus arxius personals, segurament desapareguts. Tanmateix, podem remarcar que a l'època que es va instal·lar al Rosselló, el 35 per cent aproximadament dels mestres d'escola venien de fora, i quasi tots eren occitans (COSTA 1973: 32). Amb mestres forasters, l'administració acadèmica suplía la «répugnance», tal com ho indicava el *Bulletin de l'Enseignement Primaire des Pyrénées-Orientales* de setembre de 1890, que tenien els joves catalans a entrar a l'Escola Normal i, es protegia del català com a llengua oficiosa de docència, ja que molts mestres d'aquell temps no respectaven l'exclusivitat reglamentària del francès.

Tot i això, d'ençà que ocupà el primer lloc de treball, el 1882, com a *répétiteur*, o sigui auxiliar d'educació que feia repassar les lliçons, al Col·legi Enric-IV de Besiers (Llenguadoc), la voluntat del jove Lluís Pastre, fill d'un pagès del Llenguadoc, era d'esdevenir mestre d'escola. Però, com que només era titular del *Brevet Élémentaire* d'estudis primaris i no havia passat per l'Escola Normal, no li quedava més remei que acumular anys com a repetidor i apropar-se a una zona amb forta demanda de mestres d'escola. Probablement, aquesta és la raó per la qual va acceptar, al novembre del 1888, de ser destinat al Col·legi de Perpinyà, com a *repetidor*, preludi a la incorporació com a mestre adjunt a l'escola de Ribesaltes (Rosselló), al maig del 1889.

Després, treballà en altres pobles rossellonesos, en particular a Illa, on tingué, durant el curs 1896-1897, a la classe de segon any de grau mitjà, un alumne d'onze anys anomenat Joseph Pons. L'any 1925, el professor i poeta, Josep Sebastià Pons (1886-1962), ho recordava quan firmà el prefaci de *Éléments de grammaire catalane*, darre-ra obra del seu antic mestre:

Al moment d'ara me sembla que veig sa cara bundadosa, el seu aire festiu, i que en ses mans d'home honrat aixeca un nin rossellonès perquè tasti el moscat de la parra. (PONS 1925: 6)

Ens agrada veure en aquell «moscat de la parra» la metàfora de la llengua catalana. Ara bé, cal esperar uns anys més per trobar el primer

rastre escrit del compromís de Lluís Pastre amb la llengua catalana. Després d'Illa, seria mestre d'escola a Perpinyà, d'ençà del 1900 i fins a la jubilació, el 1920. Primerament, a l'escola Rigau, al barri de la Real, i després, a l'escola Voltaire, prop de la plaça del Puig, al barri de Sant Jaume.

No hem trobat cap parent català de Lluís Pastre, la seva vinguda al Rosselló sembla doncs vinculada únicament a les necessitats de la seva carrera funcional, tret que s'hagués volgut allunyar voluntàriament del país natal. Respecte al compromís pro-català del mestre d'origen llenguadocià, fou motivat probablement per un altre *gavatx*, el ja esmentat catalanòfil laic, historiador i folklorista Pierre Vidal, del qual Lluís Pastre reivindicà la filiació, dedicant al seu «vieil ami et maître» el manual de català i francès, hereu d'un vell projecte comú, que acabaria publicant tot sol, el 1911.

3. UNA OBRA AMB UN RESSÒ MOLT MÉS QUE LOCAL

Abans d'examinar els antagonismes aparents, des dels punts de vista ideològic i pedagògic, del mestre laic i catalanista, cal presentar breument l'abast de la seva obra perquè, segurament com a efecte dels prejudicis esmentats, Lluís Pastre és encara desconegut, si més no descuidat.³ Lluís Pastre és l'autor de disset llibrets i de cent deu publicacions periòdiques (articles, cursos, poemes o altres).⁴ Va ser productiu particularment entre el 1907 i el 1917, és a dir les dates extremes de l'esplendor de la *Revue Catalane* (1907-1921), en la qual publicà l'essencial dels seus escrits. Però, els primers articles retrobats de Lluís Pastre sortiren el 1904 al diari de la burgesia catalanista de Barcelona *La Veu de Catalunya*. El 1906, també escrigué en el periòdic *El Poble Català* (PASTRE 1906a), portaveu del catalanisme republicà, i col·laborà a la revista mensual obrera *La Bourse du Travail*

3. Josep Gallart i Bau, en el primer article científic dedicat a Lluís Pastre en la bibliografia contemporània (GALLART 2001: 146), té una visió optimista de l'anomenada de Lluís Pastre: «punt de referència per als mestres nord-catalans d'avui dia».

4. Donem, a continuació de la bibliografia, les obres de Lluís Pastre esmentades en aquest article.

(PASTRE 1906*b*), de Perpinyà. A la mateixa època i més endavant, les publicacions pedagògiques catalanistes de Barcelona, la *Revista Catalana d'Educació* (PASTRE 1909*c*), el 1909, i *Quaderns d'Estudi*, el 1916, rebrien una llarga aportació de Lluís Pastre. La seua darrera col·laboració a la premsa fou un «Cours de langue catalane par correspondance», el 1924, al periòdic rossellonès *L'Éveil Catalan*.

Més de la meitat dels articles de Lluís Pastre, publicats a la *Revue Catalane*, també foren editats en tiratge apart i representen onze llibrets, sobre un total de disset. Així, només sis volums són originals, tres dels quals escrits en col·laboració: *Éssai d'éducation sociale à l'école avec le concours de la famille* (1901?, amb Jules Combes), *Le français usuel enseigné par les exercices de langage et de lecture aux enfants de 6 à 9 ans* (1903?, amb Sylvain Davin, 10 edicions), *Le français usuel enseigné par les exercices de langage aux enfants de 3 à 6 ans* (1904, amb Sylvain Davin, llibre no trobat), *Le sous-dialecte bas-languedocien de Clermont-l'Hérault* (1913), *Enseignement de la langue catalane par la méthode des doubles textes* (1920), *Éléments de grammaire catalane : rédigée conformément aux règles orthographiques en usage dans la littérature moderne* (1925).

Els onze llibrets que resulten dels articles de la *Revue Catalane* són: *Le catalan à l'école* (1907), *Llengües germanes* (1907, no trobat), *Jeux floraux de la Société d'Études Catalanes* (1907, atribuït a Lluís Pastre), *La langue catalane populaire en Roussillon* (1908), *Critique des traductions catalanes du Songe d'Athalie* (1909), *Les prétérits catalans en Catalogne et en Roussillon* (1909), *Le français enseigné par les exercices de traduction de textes catalans aux enfants de 9 à 15 ans* (1911), *De l'emploi de l'hi et de els hi* (1912), *Les catalanismes à l'école* (1913), *Ramon Llull et son œuvre pédagogique* (1915), *Perrault, Charles: La version catalane de Peau d'âne* (1917).

Les temàtiques de l'obra de Lluís Pastre dibuixen un perfil d'escriptor polifacètic: principalment un pedagog centrat en la comparació entre el català i el francès, també un lingüista català i occità, i un articulista amb una marcada preocupació sociopolítica. L'examen de la bibliografia cultural (llibres i periòdics, en català i en francès essencialment) revela que l'obra de Lluís Pastre no és tan desconeguda o oblidada com podria semblar. Des del 1903, quan aparegué la primera

menció d'un escrit del mestre d'escola i pedagog a la *Revue de l'Enseignement Primaire et Primaire Supérieur*,⁵ una publicació parisenca influent entre els ensenyants de primària de tot França i escrita majoritàriament per mestres sindicalistes, fins a les darreres referències d'importància aparegudes, el 2008, a *L'Histoire culturelle en France et en Espagne* (CABANEL 2008: 344), o el 2009, al darrer volum de l'autobiografia de Jordi Pere Cerdà (CERDÀ 2009: 72-73), hem comptat, per ara, prop de cent cinquanta ocurrences bibliogràfiques referides a Lluís Pastre. Cal subratllar que les ocurrences en publicacions de Barcelona representen quasi el 28 per cent del total, o sigui que Lluís Pastre, com a referència catalana sobretot, ultrapassa el localisme rossellonès en el qual es podria caure en la temptació d'arraconar-lo.

4. LAIC I CATALANISTA

Com que el regionalisme cultural al Migdia de França, a la *Belle Époque*, és assimilat al Felibritge, una associació de literats burgesos i ruralistes de Provença, encapçalada d'ençà del 1854, pel futur Premi Nobel de 1904, Frederic Mistral (1830-1914), i per Josep Roumanille (1818-1891), el catalanisme rossellonès d'aquell temps també és vist com a dretà, antirepublicà i clerical. De fet, l'esdeveniment considerat unànimement com a l'acte fundador de la Renaixença catalana rossellonesa són les pancatalanes Festes literàries de Banyuls de la Marenda del 1883. Foren finançades per l'empresari del vi de missa i rector del poble, mossèn Francesc Rous (1828-1897), i orquestrades pel poeta mossèn Josep Bonafont (1854-1935), futur primer majoral català del Felibritge. Justí Pepratx (1828-1901), burgès catòlic, poeta i futur traductor al francès de *L'Atlàntida* de mossèn Jacint Verdaguer, també s'hi implicà. El futur autor del *Canigó*, poema dedicat «Als catalans de França», també participà a les Festes de Banyuls. Hi hagué encara, entre molts altres catalanistes del sud de l'Albera, el catoliquíssim Antoni Gaudí.

5. Publicació «En vente à la Bibliothèque d'Éducation : Éssai d'éducation sociale à l'école avec le concours de la famille : Par Jules Combes, Louis Pastre», *Revue de l'Enseignement Primaire et Primaire Supérieur*, núm. 19 (1 de febrer de 1903), p. 1.

Aires clericals es respiraven doncs en el cenacle de les lletres catalanes del Rosselló, quan Lluís Pastre arribà a Perpinyà, el 1888. Els degué percebre ja al col·legi de la vila, on es trobà probablement amb el poeta català mossèn Jaume Boixeda (1837-1898), almoïner del mateix centre. Ara bé, tret d'aqueixos «cinch ó six [...] poch y bons», segons l'expressió de Justí Pepratx (Bover 1989: 136), a partir d'aquella mateixa època, amb els primers rudiments de lectura francesa dispensats als mainatges i als adults voluntaris per l'escola primària, present a cada vilatge des de la Llei Guizot,⁶ el poble menut es començà a delectar també en les primeres *Catalanades* (1887) d'Un Tal, el modest banquer perpinyanenc Albert Saisset (1842-1894). Ja el 1861, la mateixa gent humil havia pogut llegir, o fer-se llegir, en català, mitjançant la mateixa grafia francesa que empraria Un Tal, la catalanada *Lous dous fourestés a la coumédi* (1861), atribuïda en part (SERRA 2001: 39; PUJOL i PRAT 2002: 182) a Jean Mattes (1809-1891), sots-director de l'Escola Normal Primària de Perpinyà, i també autor de *Leçons pratiques de grammaire, faites à l'école d'adultes de Perpignan dans lesquelles l'orthographe d'usage est enseignée au moyen de la langue catalane* (MATTES 1844). Aqueixa barreja de gèneres (catalanada, referència al vocabulari català, amb ortografia clàssica i alt càrrec de l'Ensenyança pública) no deixa de trencar els esquemes preestablerts.

Globalment, es pot dir que en aquells primers anys de la Tercera República anticlerical, al Rosselló, mentre les lletres catalanes refinades eren cultivades principalment per capellans i per algun «home de missa» benestant, el bàndol republicà s'expressava seriosament i majoritàriament en francès, amb els mestres de l'escola laica al davant.⁷ Des de París, el president del Consell (cap del govern) Émile Combes va prohibir, el 1904, la predicació i la catequesi en «els dialectes locals», i

6. La llei del 28 de juny de 1833, coneguda com a Llei Guizot, amb nom del ministre francès (d'origen provençal) de la Instrucció pública, féu obligatòria la creació d'una escola primària a cada municipi. L'escolarització primària esdevingué laica, gratuïta per a tothom, obligatòria i universal amb les Lleis Ferry del 1881 i el 1882.

7. També, tenim constància que un liberal anticlerical publicava, en català, alexandrins ben refinats, a mitjans dels anys 1870. D'altra banda, el català servia per a les cançons polítiques satíriques dels republicans. Així, el diari republicà radical de Prada, *La Montagne*, publicava, durant la primera dècada del segle xx, una crònica humorística en català: «En Pere Burlaner: Trenta sis noves de la Roca del Duc».

acabaria tancant les escoles congregacionals el 1904. Pel que fa a la llengua de l'escola, era el francès tot sol. Així ho dictaminaven les Lleis de Jules Ferry del 1881-1882,⁸ que reprengueren, per a aquesta qüestió lingüística, els mateixos termes que els de l'antinòmica Llei Falloux del 1850,⁹ favorable al control de l'Església sobre l'escola pública.

En aquell context, Lluís Pastre, als anys 1900, era un mestre d'escola republicà i *solidarista*:¹⁰ seguia la filosofia política dels republicans moderats. El seu primer llibre, escrit amb el director d'escola Jules Combes (1858-1943), *Éssai d'éducation sociale à l'école avec le concours de la famille*, fou publicat a París per la molt difosa i sindicalista *Revue de l'Enseignement Primaire et Primaire Supérieur*. La segona edició incloïa apreciacions de personalitats estatals de primer ordre com Ferdinand Buisson, antic director de l'ensenyament de primària de Jules Ferry, o de polítics locals coneguts com a francmaçons. El manual tractava, essencialment i de forma molt capdavantera, de l'avaluació. Hi era presentada com a estímul de l'esforç individual i col·lectiu, i no com a valoració de l'èxit personal. El llibret proposava la supressió de la classificació dels alumnes i recomanava la realització de gràfics per a l'emulació. Tot això anunciava els futurs principis de l'Escola Nova. El 1909, l'Escola de Mestres de Barcelona, primera escola normal catalana (GONZÁLEZ-AGÀPITO 1992: XLIII) creada per Joan Bardina (1877-1950), aplicaria les idees de Lluís Pastre i les publicaria tal qual a la seua *Revista Catalana d'Educació* (COMBES, PASTRE 1909c).

Tornem al Rosselló, als primers anys del segle, marcats per la lluita dels radicals i dels francmaçons al poder, en contra de l'Església i en particular de l'ensenyament catòlic. El 1902, el redactor en cap de *La République des Pyrénées-Orientales*, el diari radical socialista oposat al moderat *L'Indépendant des Pyrénées-Orientales*, comentava la in-

8. Jules Ferry (1832-1893), personalitat clau dels inicis de la Tercera República francesa (1870-1940), com a ministre de la Instrucció pública, fou el promotor de la instrucció laica, pública i obligatòria. També impulsà el colonialisme francès.

9. Albert Frédéric Falloux (1811-1886), ministre de la Instrucció pública de l'èfmera Segona República (1848-1851), abans del cop d'estat de Napoleó III.

10. El solidarisme, fundat per Léon Bourgeois (1851-1925), defensa el sindicalisme obrer, les cooperatives agràries, la instauració de l'impost sobre la renda, l'arbitratge en els conflictes laborals i internacionals.

terdicció de predicar en bretó, en un editorial intítulat «Le verbe républicain»:

Il était inadmissible et intolérable que [...] les ennemis de la civilisation et de la démocratie eussent le droit de boudier, de s'isoler et de transformer un patois local en un verbe de la sédition. (Huart 1902a)¹¹

A més de ser el verb republicà, el francès també era la clau que obria, als fills de pagesos i obrers, les portes d'una preuada carrera de petit funcionari o de militar subaltern. Els alts càrrecs de l'administració només eren accessibles als fills de burgesos, antics alumnes dels onerosos col·legis o liceus. Així, la sacralització del francès imperava evidentment al si de l'Escola laica a la Catalunya del Nord (i també a les escoles privades de les congregacions secularitzades) que continuava aplicant les injuncions de l'inspector de primària Auguste Taillefer, seguidor local de l'inspector general Irénée Carré,¹² l'enemic dels «patuesos». Auguste Taillefer introduïa els seus *Exercices de langage*, del 1891, amb la recomanació següent, adreçada als mestres:

Oubliez un moment, c'est-à-dire pendant vos six heures de classe, que vous êtes catalan et ne parlez français et rien que français à vos élèves. (TAILLEFER 1891: 171)¹³

Es tractava del mateix mètode directe, obligatori des del 1901, a les classes secundàries de llengües estrangeres dels col·legis i liceus.

Fou precisament per proposar un tractament modern del caràcter

11. «Era inadmissible i intolerable que [...] els enemics de la civilització i de la democràcia tinguessin el dret de fer morros, d'isolar-se i de transformar un patuès local en un verb de la sedició.»

12. Irénée Carré (1829-1909), inspector de primària de l'Administració central de l'Estat, i promotor del mètode directe d'ensenyament del francès (sense traducció als idiomes locals), es va fer famós, el 1899, per la publicació d'un manual que tingué 45 edicions, fins al 1925: *Méthode pratique de langage, de lecture, de l'écriture, de calcul, etc. plus particulièrement destinée aux élèves des provinces où l'on ne parle pas le français, et qui arrivent en classe ne comprenant ni ne sachant parler la langue nationale*.

13. «Descuideu-vos un moment, és a dir durant les sis hores de classe, que seu català i parleu francès i francès només als vostres alumnes.»

estranger del francès a les escoles dels territoris amb llengua pròpia que, el 1903, Lluís Pastre va escriure, amb l'inspector de primària Sylvain Davin, *Le français usuel enseigné par les exercices de langage et de lecture aux enfants de 6 à 9 ans: Ouvrage illustré par la photographie instantanée de M. Lamaysouette, instituteur.*

Els mestres que se'n serviren l'apreciaren així (DAVIN, PASTRE 1911b):

Dans notre plaine du Roussillon, où la majeure partie des enfants que nous recevons ignorent totalement le français, je suis arrivé avec la méthode Davin-Pastre à des résultats surprenants. [...] On enseigne tout en ayant l'air de s'amuser. (Bulletin du Syndicat des instituteurs des P.-O.)¹⁴

Les auteurs ont trouvé cette vérité chère aux professeurs de langues étrangères, mais inconnue des maîtres de français : on apprend une langue en la parlant. (Bulletin corporatif du Rhône)¹⁵

Mes petits Gascons aiment fort vos exercices si animés. (Gers)¹⁶

Mes sincères compliments pour l'enseignement du français aux petits Bretons. (Morbihan)¹⁷

El mètode Davin-Pastre, autoeditat per Lluís Pastre, va tenir deu edicions. Hem avaluat a trenta mil el nombre total d'exemplars publicats. La primera edició del 1903 fou impresa a *La République des Pyrénées-Orientales*, el ja esmentat diari que fustigava el «patois [...] verbe de la sédition», i a partir de la quarta edició (1911), la impressió fou efectuada per la Imprimerie Catalane de Joaquim Comet, que tingué el monopoli, durant quinze anys, de la fabricació de la *Revue Catalane*.

En quina època, doncs, Lluís Pastre, republicà *solidarista*, peda-

14. «A la plana del Rosselló, on la major part dels infants que rebem ignora totalment el francès, he aconseguit amb el mètode Davin-Pastre resultats sorprenents. [...] Hom ensenya i sembla que hom es diverteixi.» (Bulletin du Syndicat des instituteurs des P.-O., [Catalunya del Nord])

15. «Els autors han trobat aquella veritat preuada pels professors de llengües estrangeres, però desconeguda pels mestres de francès: hom aprèn una llengua parlant-la.» (Bulletin corporatif du Rhône, [Lió, França])

16. «Als meus petits gascons els agraden molt els vostres exercicis tan animats.» (Gers, [Occitània])

17. «Teniu el meu agraïment sincer per la vostra tasca d'ensenyament del francès als petits bretons.» (Morbihan, [Bretanya])

gog visionari, especialista en didàctica del francès a l'avantguarda del mètode actiu (compromís pràctic entre el mètode gramatical tradicional i el mètode directe), donà un pas decisiu cap al catalanisme? Fou precisament quan publicà l'esmentat manual de francès per a mainatges de sis a nou anys. En efecte, a la pàgina de lectures recomanades de la primera edició del 1903, hi anunciava el propi projecte d'un nou manual dedicat als infants del cicle següent, amb la col·laboració del seu «veil ami et maître»,¹⁸ Pierre Vidal: *Le français enseigné par les idiomes locaux aux enfants de 9 à 13 ans: Catalan de Roussillon et de Cerdagne – Catalan de Catalogne et des Baléares – Catalan ancien – Notions de littérature catalane*. Analitzarem l'originalitat d'aquesta successió del mètode directe i del mètode de traducció en l'apartat següent. Tanmateix, des del punt de vista de la ideologia de Lluís Pastre, si considerem el context en el qual proposà de fer entrar el català a l'escola, podem avançar que ell no considerava antagònics laïcitat i catalanisme.

De fet, aquest plantejament no era tan excepcional en el bàndol republicà. L'editorialista de *La République des Pyrénées-Orientales* expressava, el 1902, el seu anticlericalisme però sense anticatalanisme, en ocasió de la visita a Perpinyà dels catalanistes burgesos del diari barceloní *La Renaixença*, per a la celebració, a Sant Martí del Canigó, dels Jocs Florals prohibits a Barcelona:

Jules, donc, s'est donné mission de ramener, Dieu, Jésus, Marie, Saint-Martin, Saint-Gaudérique, les mânes des Guifré, des Gisèle et des Oliva, toute la sainte smala quoi ! dans l'abbaye désolée. (CHAMPAGNAC 1902)¹⁹

El mateix, probablement, continuava, pocs dies després, amb un article intítulat «Catalanistes»:

18. «Vell amic i mestre»: dedicatòria impresa en una versió posterior d'aquest mateix projecte, publicada el 1911 (PASTRE 1911a).

19. «Juli, doncs, s'ha donat la missió de tornar a portar Déu, Jesús, Maria, Sant Martí, Sant Galdric, els manes dels Guifré, dels Griselda i Oliva, o sigui tota la santa smala! a l'abadia desolada.» (CHAMPAGNAC 1902)

Les membres de La Ranexensa sont catalanistes et cléricaux, mais il ne faudrait pas croire qu'ils ont le monopole du catalanisme. Il est des catalanistes, et non de moindre importance, qui sont libres penseurs, tel Ignacio Iglesias, dont les drames ont attiré la foule des intellectuels barcelonais au Teatro Romea, Pera Jorba, Felipe Cortiella et tant d'autres dont les noms nous échappent et qui au sein de la catholique Espagne, apportent l'autorité de leurs convictions ardentes et rationalistes. (HUART 1902b)²⁰

Encara, el 1903, l'any en què el mateix diari republicà radical imprimia el manual de Lluís Pastre, s'hi publicaren, l'espai de quinze dies, vuit articles elogiosos sobre la Companyia Catalana del Teatre Romea de Barcelona, que representava *Terra Baixa* d'Àngel Guimerà, al Teatre Municipal de Perpinyà:

Les Roussillonnais ne voudront point, nous en sommes assuré, laisser s'échapper cette rare occasion qui s'offre à eux de montrer qu'ils sont toujours touchés par les beautés sans nombre de cet admirable parler qu'est la langue catalane. (HUART 1903)²¹

Evidentment, es tractava de lloar el catalanisme progressista fora de les fronteres de la República francesa, i ja sabem que el catalanisme d'aleshores encara no era organitzat al Rosselló i molt menys amb reivindicacions lliurepensadores. Lluís Pastre no fou llavors el sol laïcista i catalanista, ja hem parlat de Pierre Vidal, i també cal esmentar Alfons Talut (1877-1915), que el 1903, escrigué sobre catalanisme a *La République des Pyrénées-Orientales*, mentre estava preparant una tesi de doctorat intitolada: *Rapports et affinités du catalan et du roman*.

20. «Els membres de la Renaixença [Ranexensa] són catalanistes i clericals, però no caldria creure que tenen el monopoli del catalanisme. Hi ha catalanistes, entre els més rellevants, que són lliurepensadors, com Ignasi Iglesias, els drames del qual han atret un gran nombre d'intel·lectuals barcelonins al Teatre Romea, Pere Jorba, Felip Cortiella i tants altres els noms dels quals no recordem i que, al si de la catòlica Espanya, porten l'autoritat de les seves convictions ardents i racionalistes.» (HUART 1902b)

21. «Els rossellonesos no voldran pas, n'estem segurs, deixar escapar aquesta rara ocasió que se'ls ofereix de demostrar que sempre els commouen les belleses innombrables d'aquell parlar admirable que és la llengua catalana.»

Si el catalanisme era de mal exterioritzar al Rosselló, Lluís Pastre ho faria aviat a Barcelona, sense cap renúncia a Perpinyà. El 1904 i el 1905 va mantenir qualque «Crònica rossellonesa» al diari *La Veu de Catalunya*. Paral·lelament, era delegat del *Syndicat des Instituteurs des Pyrénées-Orientales* a la Borsa del Treball de Perpinyà, en un moment en què el sindicalisme dels funcionaris era reprimat. Com a antic secretari del sindicat de mestres, fou un dels dos sols ensenyants dels Pirineus-Orientals que firmà el «Manifeste des instituteurs syndicalistes» publicat a la *Revue de l'Enseignement Primaire et Primaire Supérieur*, el 1905. El mateix any, obtingué la medalla de bronze de poesia catalana, mentre que Josep Pons (19 anys) era guardonat amb la de plata, al concurs literari de la *Société Agricole, Scientifique et Littéraire des Pyrénées-Orientales*: l'alumne ja havia ultrapassat el mestre. El 1906, Lluís Pastre fou membre elegit del *Comité Général de la Bourse du Travail* de Perpinyà, i també es relacionà estretament amb el jove periodista barceloní de *El Poble Català*, Josep Maria Folch i Torres (1880-1950), refugiat al Rosselló pel seu republicanisme catalanista.

El 1906, Josep Maria Folch i Torres, quan va obrir les columnes del diari barceloní al mestre d'escola rossellonès, el presentava així:

Ell es anticlerical convençut y parla ab calor de la raó y del Dogma y tot essent un entusiasta patriota de la Fransa, es un lleal defensor del regionalisme. (FOLCH I TORRES 1906)

Lluís Pastre aprofità l'avinentesa de la tribuna que se li oferia a *El Poble Català* per revelar-hi el seu catalanisme:

Y com veig de lluny y sense passió, però ab molta simpatia, lo que's passa a Catalunya, tinc de dir al meu amic Folch que admiro aquest moviment catalanista ont poden unir-se creients y ateus, clericals y anticlericals, els uns y els altres abandonant una part de llur passió política pera pensar tots o més que a la patria oprimida. Per nosaltres, francesos, que batallèm sempre, cada un pera'l nostre ideal polític, l'exemple dels nostres germans de Catalunya no pot ser mes sà perque ens ensenya la tolerancia, la primera de les virtuts. Admiro els apòstols com en Folch que no més tenen la preocupació de la sort de Catalunya. (PASTRE 1906)

Aplicant aquesta ideologia de consens, també el 1906, Lluís Pastre fundà, com a secretari, la *Société d'Études Catalanes* de Perpinyà, amb els conservadors Joan Amade i Juli Delpont, i amb l'adhesió immediata del bisbe Juli Carsalade del Pont, que acabava de patir la separació de l'Església i de l'Estat. A més de ser un dels «homes de ciència» (GUITER 1973: 42) de la Renaixença catalana del Rosselló, Lluís Pastre en fou també un home de seny.

President del *Syndicat des Instituteurs des Pyrénées-Orientales* d'ençà del 1908, fou castigat amb un desplaçament d'escola el 1909. S'hi negà i deixà d'ensenyar durant l'any 1910. Llavors, es dedicà a escriure, per a la *Revue Catalane*, la sèrie d'articles «Utilité pédagogique du catalan», recollits el 1911, en el volum projectat des del 1903 amb Pierre Vidal: *Le français enseigné par les exercices de traduction de textes catalans aux enfants de 9 à 15 ans: Notes grammaticales et remarques sur la comparaison des deux langues. Cours moyen et supérieurs des écoles primaires, cours complémentaires et écoles primaires supérieures*. El compromís ideològic de Lluís Pastre, laic i catalanista, acabà perdent relleu a mesura que evolucionava el context sociopolític; en canvi, el compromís pedagògic del mestre públic, partidari del català a l'escola, ens interpel·la encara al dia d'avui.

5. MESTRE D'ESCOLA I CATALANISTA

La idea de Lluís Pastre era proposar un aprenentatge comparatiu i contrastiu del francès i del català, als mainatges catalanòfons escolaritzats a l'escola primària pública de la Catalunya del Nord, tot respectant pragmàticament el reglament escolar. Aquesta intenció la tenia ja, com ho acabem de veure, quan publicà, el 1903, un manual capdavanter per a l'aprenentatge del francès, segons el mètode directe. El llibre era pensat implícitament per als alumnes de les regions amb llengua pròpia: *Le français enseigné par les exercices de langage et de lecture aux enfants de 6 à 9 ans*. La introducció del català arribà finalment el 1911, quan aparegué, segons el mètode de traducció, un manual complementari, el ja esmentat: *Le français enseigné par les exercices de traduction de textes catalans aux enfants de 9 à 15 ans*.

Lluís Pastre no fou el primer mestre francès a posar a l'abast dels seus col·legues de primària un mètode de «Pedagogia regionalista». Calia ajudar les llengües populars a no quedar apartades de la universalització de l'escolarització primària (BONET 2009). L'intent anterior més notable havia estat el d'un frare provençal de les Escoles cristianes, Joseph Lhermite (1844-1920), dit fra Savinian. Així, el Mètode savinià (*Méthode savinienne*) esdevindria el terme genèric per tot aprenentatge del francès mitjançant la traducció de la llengua materna, en substitució del llatí, ja que aleshores la congregació de Joan-Baptista de La Salle tenia prohibida la llengua clàssica en l'ensenyament als pobres. Savinian proposà doncs, amb diferents edicions entre el 1876 i el 1911 (LHERMITE 1878), reculls de versions provençals per a l'ensenyament del francès, des del curs preparatori fins al curs superior de primària, una gramàtica provençal i un conte d'educació en provençal. Ara bé, fins i tot a l'època de l'esplendor de les escoles cristianes, quan Savinian n'era inspector, el mètode no fou generalitzat, ni a Provença. Mestres d'escola laics també imitaren Savinian, com ara Sylvain Lacoste (1862-1930), que publicà un recull de versions gascones, tampoc sense un èxit gaire notable (LACOSTE 1902).

Conscient de les experiències malaurades dels seus predecessors, Lluís Pastre degué considerar, per pragmatisme o per convicció, que el mètode de traducció tot sol no era convenient perquè les llengües del poble entressin a l'escola francesa. Per això, proposà, de forma original, la successió, original i complementària, del mètode directe i del mètode de traducció. El seu «Mètode mixt» representava la conciliació dels contraris pedagògics, llavors irreconciliables, ja que els partidaris de cada bàndol eren els franximands i els felibres. Vet aquí com ho defensava el 1907, en una sèrie d'articles intitolada «Le catalan à l'école», en els primers números de la *Revue Catalane*, recopilats en un fascicle el mateix any:

Enseigner d'abord aux jeunes Roussillonnais à parler et à écrire le français sans tenir compte du catalan, et, plus tard, à bien parler et à bien écrire le français au moyen du catalan, voilà la seule méthode qui paraît conforme à la logique et — ce qui n'est pas à dédaigner — aux Règlements en vigueur. Cette méthode d'enseignement aurait pour

conséquence inévitable la conservation et même le perfectionnement du catalan, et, de plus, elle mettrait tout le monde d'accord [« les félibres et les régionalistes, puis les maîtres en pédagogie et enfin l'administration universitaire elle-même »] au grand profit des enfants de nos écoles. Ainsi soit-il.²² (PASTRE, 1907a)

Els pedagogs barcelonins de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana copsaren l'estratègia i, Josep Alcoverro (1877- 1908), director del *Butlletí d'Escoles*, ho explicà, al juny de 1907, amb el títol: «Louis Pastre: le Catalan à l'École»:

Es tracta d'un opúscul destinat a defensar l'introducció del català a les escoles rosselloneses, a l'objecte d'arribar a possehir millor el francès. Jo temo qu'aquest no més sia l'objecte aparent, y que'l real y positiu sia l'introducció del català a les escoles, sense faltar als reglaments escolars francesos. [...]

En Pastre no planteja la qüestió en el terreny que la plantejem nosaltres; i fóra en va que s'ho proposés, a França, perquè les disposicions tiràniques d'una administració més centralista encara que la nostra li'n privarien. (ALCOVERRO 1907)

En el prefaci del manual publicat finalment el 1911, *Le français enseigné par les exercices de traduction de textes catalans aux enfants de 9 à 15 ans*, Lluís Pastre indicava els destinataris del seu mètode mixt i doncs, hàbilment, el profit que aquests en traurien, per parlar i escriure correctament en català:

Le présent ouvrage, qui s'adresse aux jeunes Roussillonnais sachant parler français, a pour but de leur rappeler la langue maternelle, non seulement pour leur montrer tout le bénéfice qu'ils peuvent en retirer pour la connaissance plus approfondie de notre chère langue

22. «Ensenyar de primer als joves rossellonesos a parlar i a escriure sense tenir en compte el català, i, més tard, a parlar i a escriure bé el francès mitjançant el català, vet aquí el sol mètode que pareix conforme a la lògica i —cosa que no s'ha de desdenyar— als reglaments vigents. Aquest mètode d'ensenyament tindria com a conseqüència inevitable la conservació i fins i tot el perfeccionament del català, i, a més, posaria tothom d'acord [els felibres i els regionalistes, després els mestres en pedagogia i finalment la pròpia administració universitària] per al gran profit dels infants de les nostres escoles. Que així sigui.»

française, mais encore pour leur enseigner les règles de cette langue catalane qu'ils ne parlent pas toujours correctement ; de sorte qu'il y aura double profit pour eux. (PASTRE 1911a)²³

El manual té trenta lliçons i el mateix nombre de textos catalans:

d'abord faciles, empruntés aux écrivains roussillonnais contemporains, où ils pourront aisément reconnaître la langue que l'on parle tous les jours autour d'eux [...], ensuite des écrivains catalans de Catalogne dont la langue est presque identique à la nôtre [...], quelques jolis spécimens des autres variétés dialectales (catalan de València, de Mallorca et d'Alguer) [...], quelques textes anciens, afin de bien montrer aux enfants qu'avant la conquête, la langue catalane était absolument la même des deux côtés des Pyrénées et aussi pour leur apprendre à déchiffrer le vieux catalan dans nos riches archives. (PASTRE 1911a)²⁴

Lluís Pastre tenia doncs una visió, a la vegada, sincrònica (dialec-tes) i diacrònica (llengua medieval i contemporània) de l'estudi del català: bonica ambició per a un públic escolar! Cada lliçó la construïa, primerament, a partir de la traducció francesa escrita i literal del text català, demanada als alumnes. Remarcava que aquest exercici hauria pogut reemplaçar el dictat, amb molt de profit. Després, venia una composició catalana. Al començament del llibre, aquesta és un resum curt demanat als alumnes, més endavant, un petit assaig. La composició catalana era seguida d'una composició francesa, a vegades traduc-

23. «La present obra és adreçada als joves rossellonesos que saben parlar francès, té per objectiu de recordar-los la llengua materna, no sols per ensenyar-los tot el benefici que en poden treure per al coneixement més aprofundit de la nostra estimada llengua francesa, sinó per ensenyar-los les regles d'aquella llengua catalana que no parlen sempre correctament; d'aquesta manera hi haurà un profit doble per a ells.»

24. «De primer [textos] fàcils, manllevats als escriptors rossellonesos contemporanis, en els quals podran reconèixer fàcilment la llengua que es parla cada dia a llur entorn [...], després escriptors catalans de Catalunya, la llengua dels quals és quasi idèntica a la nostra [...], quelques bonics espècimens de les altres varietats dialectals (català de València, de Mallorca, de l'Alguer) [...], alguns textos antics, per mostrar precisament als infants que abans de la conquesta, la llengua catalana era absolutament la mateixa dels dos costats dels Pirineus i també per ensenyar-los a desxifrar el vell català dels nostres valuosos arxius.»

ció lliure, a vegades transposició del subjecte. Finalment, seguia la conjugació bilingüe, sovint contrastiva, amb un o dos temps a cada lliçó, per un verb català i el seu equivalent francès. Més endavant, es treballava la conjugació bilingüe completa. Les notes gramaticals, sempre amb enfocament contrastiu, tractaven de fonologia i de sintaxi en context, gràcies al text català de referència.

El 1913, amb proselitisme, Lluís Pastre va distribuir als mestres d'escola un nou llibret imprès, com tots els altres des de 1907, a cal seu amic Joaquim Comet (1856-1921), *Les catalanismes à l'école*:

Nous avons cru utile d'en tirer une centaine d'exemplaires que nous offrons à nos collègues avec le ferme espoir que ce modeste travail les aidera à réagir contre le préjugé qui consiste à dire que le catalan nuit à l'enseignement du français. (PASTRE 1913a: 7)²⁵

Hi demostra, al contrari, per l'anàlisi de redaccions d'alumnes d'onze anys que es preparaven per al certificat de primària, «les résultats déplorables obtenus par la méthode officielle ou méthode de proscription du catalan à l'école» (PASTRE 1913a).²⁶

El 1907, incansable, havia organitzat ja, amb la *Revue Catalane*, un concurs escolar de llengua catalana que el Ministeri de la Instrucció pública i dels Cultes, dirigit per Aristide Briand, antic socialista independent passat a l'esquerra moderada, prohibí al si de les escoles.²⁷ Es féu igualment, però a fora del marc escolar, amb la consegüent pèrdua de participació. Al final de la seua carrera de mestre d'escola, el 1920, Lluís Pastre publica encara un manual basat en un enfocament contrastiu català-francès, però aquesta vegada, destinat als adults. En oposició a la tàctica anterior, la finalitat és explícita:

25. «Hem pensat que seria útil d'imprimir-ne un centenar d'exemplars que oferim als nostres col·legues amb l'esperança ferma que aquest treball modest els ajudarà a reaccionar en contra del prejudici segons el qual el català és nefast per a l'ensenyament del francès.»

26. «Els resultats deplorables obtinguts pel mètode oficial o mètode de proscripció del català a l'escola.»

27. El 1902, els felibres de l'Escole Gastou-Febus de Pau (Bearn), pogueren organitzar un concurs de llengua d'oc a les escoles públiques, sense impediment, i el 1912, amb el suport de l'administració escolar local.

Enseignement de la langue catalane par la méthode des doubles textes. Tanmateix, al pròleg, encara pren la precaució d'encobrir-se, amb un discurs patriòtic, al capdavant prou ambigu:

[...] on parviendra en peu de temps à manier la langue catalane avec aisance et presque sans effort. On apprendra aussi à connaître la littérature remarquable de nos voisins de Catalogne et cela contribuera, nous en sommes convaincu, à accentuer davantage cette union des deux pays que dix mille volontaires catalans ont scellée de leur sang sur les champs de bataille de la grande guerre. (PASTRE 1920: 5)²⁸

La darrera obra, publicada dos anys abans de morir-se i escrita quan acaba de crear un curs de català per correspondència a la revista quinzenal *l'Éveil Catalan* (PASTRE 1924), és del 1925: *Éléments de grammaire catalane: Rédigée conformément aux règles orthographiques en usage dans la littérature moderne*. Es tracta de la primera gramàtica segons les normes de l'Institut d'Estudis Catalans, escrita a la Catalunya francesa; el posicionament de Lluís Pastre, en el context rossellonès, era contundent i coratjós:²⁹

L'Institut d'Estudis Catalans a donc rendu à la langue un immense service en publiant ses «Normes», puisqu'il a fait cesser l'anarchie qui la deshonorait. C'est là un fait devant lequel on doit s'incliner. [...]

Le poète Charles Grandó³⁰ a essayé de mettre tout le monde d'accord en créant une orthographe à l'usage des écrivains roussillonnais qui diffère de celle de l'Institut seulement en ce qui concerne les y

28. «Hom aconseguirà, amb poc temps, de manejar la llengua catalana amb facilitat i quasi sense esforç. També, hom aprendrà a conèixer la literatura rellevant dels nostres veïns de Catalunya i això contribuirà, n'estem convençuts, a accentuar encara més aquesta unió dels dos països, que mil voluntaris catalans van segellar amb la seva sang, als camps de batalla de la Guerra Gran.»

29. Hi ha un article necrològic dedicat a Lluís Pastre a *La Veu de Caalunya* (MASERAS 1927) en el qual es menciona el manuscrit, avui desaparegut, de la traducció francesa d'«El llibre de les bèsties» de Ramon Llull.

30. Carles Grandó (1889-1975), primer rossellonès premiat per la Secció Filològica de l'IEC, en 1917, per *El sota dialecte rossellonès de Perpinyà i de la plana del Rosselló*, també poeta, dramaturg i narrador, fou, tota la seva vida, un actor essencial del catalanisme cultural rossellonès (*Société d'Études Catalanes*, Colla del Rosselló i Jocs Florals, Felibratge Rosselló-Catalunya).

et les *b*. Mais pourquoi donc une orthographe catalane à l'usage des Roussillonnais? Y a-t-il une orthographe française à l'usage des écrivains belges, suisses ou canadiens? (PASTRE 1925 : 71, 73)³¹

6. PER ALS INFANTS DEL POBLE

Difícilment doncs, s'hauria d'arraconar Lluís Pastre al sector fantasmagòric dels qui havien volgut fer servir la llengua materna, exclusivament, per «cira li botos de soun desdegneous rivau»,³² segons la fórmula vehement, però inoperant, que Frederic Mistral havia emès, el 1898, expressant les seves reticències de cara a l'entrada del provençal a l'escola (MARTEL 2007: 56).

Pel que fa de la fórmula «català: llatí del pobre», per expressar el *colingüisme* llengua local-francès, a l'escola primària, per imitació del model llatí-francès, reservat als infants de la burgesia en els *lycées*, Lluís Pastre la va fer servir només un cop (PASTRE, 1907a). Podria haver estat per no desafinar massa en el concert de lloances per al francès, la llengua dels senyors, envejada pel poble i artefacte del poder, tant del ministre jacobí i anticlerical Combes, com de Carsalade, «el bisbe dels catalans».³³ El que devia importar a Lluís Pastre, el mestre d'escola *gavatx*, laic i catalanista, era que «nos pauvres enfants du peuple, aussi bons français que les enfants de la bourgeoisie»³⁴ (PASTRE, 1907a), deixessin de ser perjudicats per la República burgesa, a l'hora d'accedir a la instrucció.

31. «L'Institut d'Estudis Catalans ha fet doncs un immens servei a la llengua, publicant les seves «Normes» puix que ha fet cessar l'anarquia que la deshonrava. Aquest és un fet davant del qual cal inclinar-se. [...]

El poeta Carles Grandó ha intentat de posar tothom d'acord creant una ortografia per a l'ús dels escriptors rossellonesos que és diferent de la de l'Institut solament pel que fa de les *y* i de les *b*. Però per què una ortografia per a l'ús dels rossellonesos? Hi ha una ortografia francesa per a l'ús dels escriptors belgues, suïssos o canadencs?»

32. «Per enllustrear les botes del seu desdenyós rival.»

33. Si bé el bisbe Juli Carsalade del Pont demanà, el 1906 i el 1919, l'ús del català a la catequesi, en les predicacions, i l'estudi de la gramàtica catalana al seminari, no es mogué, com ho féu Gieure, el bisbe de Baiona, el 1923, quan introduí el basc i el gascó, a l'ensenyament secundari confessional.

34. «Els nostres pobres infants del poble, tan bons francesos com els infants de la burgesia.»

Ara bé, Lluís Pastre, com fra Savinià, fracassà. Ni el valor didàctic, fins llavors mai igualat de la seva proposta escolar de pedagogia regionalista, amb comparatisme lingüístic ben estructurat, més enllà del lèxic i amb tractament sistemàtic de la gramàtica i de la sintaxi, ni la tàctica legalista, no foren claus prou fortes per rebentar el forrellat sociopolític d'aquella època.³⁵

BIBLIOGRAFIA

- ALCOVERRO (1907): Josep Alcovero i Carós, «Le catalan à l'école», *Butlletí d'Escoles*, núm. 6 (juny), ps. 43-44.
- BONET (2009): Lluc Bonet, «Il y a 100 ans, les langues régionales à l'école: tentatives du catalan au contact de l'occitan», dins *IVe Colloque International: Passeport pour le Plurilinguisme. Les mécanismes de l'apprentissage. Mende, 27-30 octobre 2008*, Menda: Associacion per lo Desenvolupament de l'Occitan, ps. 86-103.
- BOVER (1989): August Bover i Font, «La festa literària de Banyuls de la Marenda (1883)», dins *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes: Miscel·lània Joan Bastardas 4*, núm. 21, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, ps. 135-155.
- CABANEL (2008): Patrick Cabanel, «Culture nationale et cultures régionales en France», dins Benoît Pellistrandi, Jean-François Sirinelli, *L'histoire culturelle en France et en Espagne*, Madrid: Casa de Velásquez, ps. 329-353.
- CERDÀ (2009): Jordi Pere Cerdà, *Finestrals d'un capvespre*, Canet: Edicions Trabucaire.
- CHAMPAGNAC (1902): Maximilien Champagnac [pseud. de Marcel Huart], «A Saint-Martin du Canigou», *La République des Pyrénées-Orientales* (9 de novembre), p 1.

35. Actualment, uns tretze mil vuit-cents alumnes de l'escola primària i secundària de la Catalunya del Nord reben un ensenyament de català o en català, com a «llengua regional», o sigui el 20 % del total. Uns tres mil cinc-cents alumnes són escolaritzats en català, o sigui el 3 % de tot l'alumnat, essencialment (el 80 %) a les classes bilingües públiques, amb immersió compartida entre el francès i el català, i també (el 20 %) a les escoles associatives, amb immersió preferent en català. En el marc d'aquesta oferta legal optativa, més de les tres quartes parts dels joves del departament dels Pirineus-Orientals, no té cap contacte seguit amb la llengua catalana, durant l'escolaritat obligatòria. Ara bé, des del 2007, amb la publicació dels programes oficials de «llengua regional», de primària fins a secundària, segons el Marc Europeu Comú de Referència, s'ha assolit un nivell de normalitat reglamentària inèdit per al català a l'escola francesa.

- COSTA (1973): Costa Georges, «Les instituteurs roussillonnais de 1887 devant une enquête linguistique», *Bulletin de la Société Agricole, Scientifique et Littéraire des Pyrénées-Orientales*, núm. 85, ps. 27-40.
- DELPONT (1920): Jules Delpont, «Un cours de faux catalan, à Perpignan», *Montanyes Regalades*, núm. 59 (novembre), ps. 175-176.
- GALLART (2001): Josep Gallart i Bau, «Lluís Pastre, mestre de català a l'escola pública nord-catalana (1863-1927)», *Educació i Història*, núm 5, ps. 146-158.
- GONZÁLEZ-AGÀPITO (1992): Josep González-Agàpito, *L'Escola Nova catalana 1900-1939: Objectius, constants i problemàtica*, Vic: Eumo.
- GUITER (1873): Enric Guiter, *Literatura rossellonesa moderna*, Perpinyà: Institut Rossellonès d'Estudis Catalans.
- FOLCH I TORRES (1906): Josep Maria Folch i Torres, «Cròniques del Rosselló», *El Poble Català* (17 de març), p. 2.
- HUART (1902a): Marcel Huart, «Le verbe républicain», *La République des Pyrénées-Orientales*, núm. 4 (29 d'octubre), p. 1.
- HUART (1902b): Marcel Huart [?], «Les catalanistes», *La République des Pyrénées-Orientales* (11 de novembre), p 2.
- HUART (1903): Marcel Huart [?], « Le Théâtre Romea à Perpignan », *La République des Pyrénées-Orientales* (1 de setembre), p. 1.
- LACOSTE (1902): Sylvain Lacoste, *Recueil de versions gasconnes: Livre du maître*, Pau: Imprimerie Vignancour.
- LHERMITE (1878): [Joseph Lhermite], *Recueil de versions provençales pour l'enseignement du français publié par une société littéraire: deuxième partie*, Avinyó: Librairie Aubanel frères.
- MARTEL (2007): Philippe Martel, *L'école française et l'occitan: Le sourd et le bègue*, Montpellier: Presses Universitaires de la Méditerranée, Université Paul-Valéry.
- MASERAS (1927): Alfons Maseras (Nota necrològica de Lluís Pastre), *La Veu de Catalunya* (20 de novembre), p. 7.
- MATTES (1844): Jean Mattes, *Leçons pratiques de grammaire, faites à l'école d'adultes de Perpignan, dans lesquelles l'orthographe d'usage est enseignée au moyen de la langue catalane: Ouvrage particulièrement destiné aux ouvriers du département*, Perpinyà: J.-B. Alzine [segona edició en 1866].
- PONS (1925): Josep-Sebastià Pons, «Enraonament», dins: Pastre, Louis, *Éléments de grammaire catalane : Rédigée conformément aux règles orthographiques en usage dans la littérature moderne. Préface de M. J.-S. Pons*, Perpinyà: Imprimerie Catalane, ps. 3-6.
- PUJOL I PRAT (2002): Joan-Pere Pujol, Enric Prat, «Cinc catalanades anònimes (finals del segle XIX)», dins *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, núm. 43, ps. 171-244.

- RAFANELL (2006): August Rafanell, *La Illusió occitana: La llengua dels catalans entre Espanya i França*, Barcelona: Quaderns Crema.
- SERRA (2001): Dolors Serra i Kiel, *Bibliografia de Catalunya Nord (1502-1999)*, Codalet: Terra Nostra.
- TAILLEFER (1891): Auguste Taillefer, «Exercices de langage», *Bulletin de l'Enseignement Primaire des Pyrénées-Orientales*, núm. 7, ps. 171-186.
- VERDAGUER (2002): Pere Verdaguer, «Història d'una ruptura nord-catalana greu: la revista "Muntanyes Regalades"», *Revista de Catalunya*, núm. 176 (setembre), ps. 112-130.

OBRES DE LLUÍS PASTRE ESMENTADES EN AQUEST ARTICLE

- COMBES, PASTRE (1901?): Jules Combes, Louis Pastre, *Éssai d'éducation sociale à l'école avec le concours de la famille : Guide du maître*, París: Bibliothèque d'Education, 24 p.
- DAVIN, PASTRE (1903?): Sylvain Davin, Louis Pastre, *Le français usuel enseigné par les exercices de langage et de lecture aux enfants de 6 à 9 an*, Perpinyà: Imprimerie La République des Pyrénées-Orientales, 170 p. [9 edicions ulteriors, canvi de paginació i d'editors]
- DAVIN, PASTRE (1904): Sylvain Davin, Louis Pastre, *Le français usuel enseigné par les exercices de langage aux enfants de 3 à 6 ans (écoles maternelles)*. [no trobat]
- PASTRE (1904): Lluís Pastre, «Crònica del Rosselló», *La Veü de Catalunya* (15 de novembre, vespre), p. 2.
- PASTRE (1906a): Lluís Pastre, «Desde'l Rosselló», *El Poble Català* (31 de març), p. 3.
- PASTRE (1906b): Louis Pastre, «L'alcool, voilà l'ennemi!» *La Bourse du Travail*, núm.12 (1 de desembre), p. 2.
- PASTRE (1907a): Louis Pastre, *Le catalan à l'école*. Perpinyà: Société d'Études Catalanes, Imprimerie Comet, 25 p.
- PASTRE (1907b): Louis Pastre, *Llengües germanes*, Perpinyà: Société d'Études Catalanes, Imprimerie Comet. [llibret no trobat, devia reproduir «Llengües germanes», *Revue Catalane*, núm. 9 (setembre 1907), ps. 270-278]
- PASTRE (1907c): Louis Pastre, *Jeux floraux de la Société d'Études Catalanes*, Perpinyà: Société d'Études Catalanes, Imprimerie Comet, 8 p. [Atribuït a Lluís Pastre]
- PASTRE / ALGÚ (1908a): Louis Pastre, «Anyorament», *Revue Catalane*, núm. 15 (15-03-1908), ps. 71-72.

- PASTRE (1908b): Louis Pastre, *La langue catalane populaire en Roussillon*, Perpinyà: Société d'Études Catalanes, Imprimerie J. Comet, 58 p.
- PASTRE (1909a): Louis Pastre, *Critique des traductions catalanes du Songe d'Athalie*, Perpinyà: Société d'Études Catalanes, Imprimerie Comet, 11 p.
- PASTRE (1909b): Louis Pastre, *Les prétérīts catalans en Catalogne et en Roussillon*, Perpinyà: Société d'Études Catalanes, Imprimerie Comet, 16 p.
- COMBES, PASTRE (1909c): Jules Combes, Louis Pastre, «Essai d'éducation sociale à l'école avec le concours de la famille», *Revista Catalana d'Educació*, núm. 1 (març), ps. 22-27.
- PASTRE (1911a): Louis Pastre, *Le français enseigné par les exercices de traduction de textes catalans aux enfants de 9 à 15 ans: Notes grammaticales et remarques sur la comparaison des deux langues*, Perpinyà: Société d'Études Catalanes, Imprimerie Catalane, 119 p.
- DAVIN, PASTRE (1911b): Sylvain Davin, Louis Pastre, *Le français usuel enseigné par les exercices de langage et de lecture aux enfants de 6 à 9 an*, Perpinyà: Imprimerie catalane, 80 p. [4ª edició]
- PASTRE (1912): Louis Pastre, *De l'emploi de l'hi et de els hi*, Perpinyà: Société d'Études Catalanes, Imprimerie Catalane de J. Comet, 16 p.
- PASTRE (1913a): Louis Pastre, *Les catalanismes à l'école*, Perpinyà: Société d'Études Catalanes, Imprimerie Catalane, 53 p.
- PASTRE (1913b): Louis Pastre, *Le sous-dialecte bas-languedocien de Clermont-l'Hérault*, Perpinyà: Imprimerie J. Comet, 163 p.
- PASTRE (1915): Louis Pastre, *Ramon Llull et son œuvre pédagogique*, Perpinyà: Société d'Études Catalanes, Imprimerie catalane, 29 p.
- PASTRE (1916): Lluís Pastre, «La pedagogia de Ramón Llull», *Quaderns d'Estudi*, núm. 3 (desembre), ps. 190-203.
- PASTRE (1917): Louis Pastre, *Perrault, Charles: La version catalane de Peau d'âne*, Perpinyà: Société d'Études Catalanes, Imprimerie catalane, 7 p.
- PASTRE (1920): Louis Pastre, *Enseignement de la langue catalane par la méthode des doubles textes*, Perpinyà: Société d'Études Catalanes, Imprimerie Catalane J. Comet, 86 p.
- PASTRE (1924): Louis Pastre, «Cours de langue catalane par correspondance 1, 2», *L'Éveil Catalan*, núm. 47 (1 de febrer), p. 4.
- PASTRE (1925): Louis Pastre, *Éléments de grammaire catalane: rédigée conformément aux règles orthographiques en usage dans la littérature moderne. Préface de M. J.-S. Pons*, Perpinyà: Imprimerie Catalane, 128 p.